

LOM-hört 47

Årgång 24, november 2017

Hemsida: <http://birdlife.se/sveriges-ornitologiska-forening/fagelskydd/artprojekt/projekt-lom/>

*Häckningsbestyr vid en smålomstjärn i Västmanland. Foto: Bengt Lundell.
Bengt och hans fru skriver regelbundet om smålommar och andra naturupplevelser i
nättidningen Kopparbergarn, <http://www.kopparbergarn.se/>, klicka på "Natur".*

I detta nummer:

TACK till er alla för ännu en LOM-säsong
Årets inventeringar – sänd in dina
rapporter.

Personbyte i LOM-ledningsgruppen:
STORT TACK till Owe Arnoldsson och
Börje Dahlén hälsas välkommen

Nya artefaktablad

Smålommar med satellitsändare – DIVER-
projektet i sin slutfas.

Storlommar med satellitsändare –
projektplanerna läggs på hyllan tills vidare

Äldsta lombilden? – hållristningarna vid
Nämforsen.

Hotbild och hemligheter – Lomsäsongen
2017 (Karen Lund)

TACK till er alla för ännu en LOM-säsong

Med häckningssäsongen 2017 just bakom oss har Projekt LOM varit verksamt i 24 år. Flertalet av er har redan hört av sig med årets rapportering eller lagt in sina uppgifter på Artportalen, och till er alla vill jag rikta ett STORT TACK för er medverkan. Och har du inte fått någon respons och bekräftelse från min sida att jag har tagit del av din rapportering – jättebra om du hör av dig så att vi kan reda ut det hela. Och till dig som ännu inte har rapporterat – jättebra om du hör av dig utan att dröja alltför länge.

Våren och sommaren 2017 kännetecknades av ganska torrt men kyligt väder i stora delar av landet. För andra året i följd var vattennivåerna i många storlomssjöar under det normala, och gissningsvis låg en del boplatser svåråtkomligt till, ganska högt över strandlinjen. Det återstår att bedöma om och hur detta kan ha påverkat storlommens häckningsutfall - vi får avvakta de rapporter som ännu inte har sänts in.

Under den gångna häckningssäsongen har jag kontaktat ganska många personer med frågor om lomhäckningar som rapporterats på Artportalen, och det här numret av LOM-Hört skickas ut också till er – med ett stort tack för positiv respons. Höstnumret har också skickats ut till några personer i övrigt som visat intresse för vårt arbete. Naturligtvis hoppas jag att ni känner er VÄLKOMNA till Projekt LOM, med en önskan om att ni uppfattar vårt arbete som ett värdefullt bidrag till fågelskyddsarbetet. Men om du av någon anledning inte vill vara med på sändlistan respekterar jag naturligtvis detta – hör av dig i så fall.

Med detta önskar jag er alla en fin höst och vinter, fram till 2018 års LOM-säsong. Har du frågor funderingar eller synpunkter på vårt arbete är du naturligtvis välkommen att höra av dig.

Mats Eriksson, sammankallande i Projekt LOM

Årets lominventeringar – sänd in dina rapporter!

Med höstnumret av LOM-Hört kommer också den årligen upprepade PÅMINNELSEN om att sända in resultaten från årets inventeringar. Totalt medverkade 147 personer med rapporter för 2016, och vid en avstämning den 1 november hade det kommit in uppgifter om årets häckningar, via post eller inmatad information på Artportalen från ungefär 130 personer. Men vi väntar med intresse på rapporteringen från dig som ännu inte hört av sig.

Sedan några år skickar vi inte längre ut några nya inventeringsblanketter i vårutskicket - för att spara både på papper och på portokostnad. Blanketter och inventeringshandledning finns på hemsidan, www.projekt-lom.com, men saknar du möjlighet att hämta hem blanketterna den vägen kan du naturligtvis få papperskopior hemskickade med posten; kontakta Mats Eriksson (Tommeredsvägen 23, 437 92 Lindome; tel. 031-94 87 91 eller 070-609 94 33).

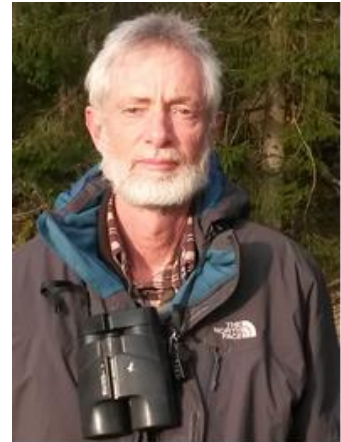
Liksom tidigare skickas rapporterna till Mats Eriksson (Tommeredsvägen 23, 437 92 Lindome; eriksson.tommered@telia.com).

Om Du redan har sänt in årets rapporter, eller meddelat att dina rapporter nu finns inlagda på Artportalen, utan att ha fått en bekräftelse via e-post eller "postverkspost" – hör av Dig till Mats så att vi kan klara ut om din rapportering har kommit på avvägar, och att vi inte missar att notera Dig som medlem för 2018.

OBS e-postadressen, eriksson.tommered@telia.com

Personbyte i LOM-ledningsgruppen: STORT TACK till Owe Arnoldsson och Börje Dahlén hälsas välkommen

Efter att ha medverkat i styrelsearbetet för Projekt LOM sedan år 2000 har Owe Arnoldsson beslutat sig för att lämna ledningsgruppen. För Projekt LOM:s och min egen del vill jag TACKA Owe för ett träget och pålitligt arbete under många år, och jag hoppas på många trevliga och roliga samtal och diskussioner även framöver.

Samtidigt hälsar jag Börje Dahlén VÄLKOMMEN. Med Börje får vi en kompetent, erfaren och engagerad person, och jag gissar att han redan är välkänd för en del av er. Börje har varit engagerad i naturvårds- och fågelskyddsarbete i många år, eller snarare årtionden, inte minst med ett intresse för rovdjursfrågor och aktivt arbete inom KUNGSÖRN SVERIGE, <http://www.kungsorn.se/>. Vidare har han följt upp häckningen av flera smålomspår i trakterna kring Malung i Dalarna sedan omkring 1990, alltså några år innan vi startade upp Projekt LOM.

Mats Eriksson

Nya artfaktablad för lommarna

Artfaktabladen för storlommen och smålommen, som haft några år på nacken, har reviderats och uppdaterats med ny information. De nya artfaktabladen finns på Projekt LOM:s hemsida, <http://birdlife.se/sveriges-ornitologiska-forening/fagelskydd/artprojekt/projekt-lom/artfaktablad/>. Där finns även länkar till inspelningar av lommarnas läten och till annan information om lommarnas bevarandestatus och hotbild, såsom BirdLife Internationals och IUCN:s underlag för rödlistning av europeiska fågelarter och Wetland Internationals bedömningar av världspopulationen av olika arter.

Artfaktabladen kan även hämtas hem via ArtDatabanken, <https://artfakta.artdatabanken.se/>, med något annorlunda lay-out men i huvudsak samma information.

Smålommar med satellitsändare – DIVER-projektet i sin slutfas.

I tidigare nummer av Lom-Hört har vi berättat om det s.k. DIVER-projektet, där man tre vintrar i rad har fångat smålommar i Nordsjön utanför den tyska kusten. Bakgrunden till projektet är att de grunda kustvattnen i Nordsjön är ett av de viktigaste vinterområdena för bl.a. lommar, dykänder och alkor i vår del av världen och att där finns flera motstående intressen såsom kommersiellt fiske (med påtaglig risk för bifångster av sjöfåglar av flera arter), fartygstrafik, havsbaserad vindkraft, sandtäkt m.m. Mot den bakgrunden initierade bland annat tyska miljömyndigheter ett projekt där man under tre vintersäsonger har försett smålommar fångade under senvintern på övervintringsplatser i den tyska delen av Nordsjön med inopererade radiosändare.

Fältarbetsdelen av projektet är nu avslutad och totalt har 37 fåglar försetts med sändare. På bara några få år har vi fått ny och spännande information om hur fåglar från ett ganska begränsat vinterområde har rört sig till häckningsområden från Grönland och Svalbard i väster till öster om Uralbergen, och man kan även följa lommarna ganska detaljerat under häckningssäsongen. Vidare har det visat sig att lommarna även under vintern rör sig över ganska stora områden i Nordsjön och Östersjön. Kartor och annan information finns på projektets hemsida, <http://www.divertracking.com/>.

Från Projekt LOM vill vi gratulera till ett lyckat projekt som på kort tid gett oss helt nya inblickar i smålommens flyttnings- och spridningsmönster. Nu ser vi fram mot rapporter och publikationer från projektet.

Mats Eriksson

Storlommar med satellitsändare – projektplanerna läggs på hyllan tills vidare

Inspirerade av resultaten från undersökningarna av smålom har både vi inom Projekt Lom och våra "LOM-kollegor" inom BirdLife Finland närt tankar om att starta upp projekt med syftet att öka vår kunskap om storlommens rörelse- och spridningsmönster.

Ungefär 98 % av Europas storlommar (utanför Ryssland) häckar i de nordiska länderna, men trots vårt internationella ansvar vet vi föga om flyttningsvägar och övervintring eller det mer lokala spridningsmönstret mellan olika sjöar under häckningssäsongen. Vår kunskap om att storlommen till stor del flyttar mot sydost till övervintringsområden i Svarta Havet och östra Medelhavet bygger i huvudsak på återfynd av fåglar som ringmärkts under första halvan av 1900-talet. Så det finns anledning att fråga sig vad som gäller idag, inte minst mot bakgrund av de storskaliga ekologiska förändringarna både i Östersjön och i Svarta Havet under flera årtionden.

En viktig lärdom efter mer än 20 års arbete i Projekt LOM är att vi i fågelskyddsarbetet inte bara måste ta hänsyn till häckningssjöarna utan att storlommen i sina häckningstrakter rör sig mellan olika sjöar som alla torde vara av betydelse för fåglarna. Förvaltningen av storlommen måste alltså ske i ett landskapsperspektiv som inte bara beaktar häckningssjön. Här har studier av sändarförsedda lommar en jätteintressant potential. De sändare man har använt för smålom ger signaler med några hundra meters precision, så det finns möjligheter att utöver flyttningsvägar och övervintringsområden även kunna kartlägga lommarnas rörelsemönster när de vistas i häckningsområdet.

Projekt LOM har tillsammans med Föreningen Södermanlands Ornitologer (FSO) och med ekonomiskt stöd också från fem andra naturvårdsföreningar i Södermanland samt Alvins Fond genomfört en förstudie om förutsättningarna för ett svenskt projekt. Här finns ett skelett till en projektplan och en ungefärlig kostnadsberäkning. Vidare utförde vi i augusti 2015 ett test som bekräftade att den ljusfångstmetod som man tidigare använt för svartnäbbad islom och smålom fungerar också för storlom (mer om ljusfångsten i LOM-Hört nr 43, hösten 2015).

Men ett telemetriprojekt är kostsamt och komplicerat, så det förutsätter att en forskningsinstitution med intresse och kompetens åtar sig att driva det. Självfallet måste projektet uppfylla högt ställda djurskyddskrav. Eftersom lommarna i formell mening blir försöksdjur krävs bl.a. en djurförsöksetisk prövning. Det är bara en forskningsinstitution eller organisation som har Jordbruksverkets tillstånd att utföra djurförsök som kan ansöka om en sådan prövning. Vidare krävs bland annat godkända lokaler för ingreppet, och de personer som ska utföra det operativa ingreppet måste ha godkänd utbildning.

Under de två senaste åren har Projekt LOM därför kontaktat de fåtaliga forskningsinstitutioner i landet som har den vetenskapliga kompetensen och erfarenheten att arbeta med telemetri och som dessutom uppfyller det ganska komplicerade regelverk som gäller för hanteringen av försöksdjur. Tyvärr måste vi nu konstatera att ingen av de institutioner i landet som uppfyller dessa önskemål har bedömt att man har den tid och de resurser som krävs. Men ingen skugga ska alla över deras beslut. Att driva den här typen av projekt kräver ett stort och tidskrävande engagemang av den eller de personer som åtar sig ansvaret, med åtminstone inledningsvis åtskillig tid av obetalt arbete för att hitta den finansiering som behövs.

Från Projekt LOM:s sida vill vi framföra ett STORT TACK till FSO och de medlemmar som på olika sätt engagerat sig i arbetet avseende storlommen i landskapet, liksom till de personer på universitetsinstitutioner i landet som har tagit del av projektplanerna och allvarligt övervägt förutsättningarna för att ta ansvar för ett projekt. Alvins Fond och fem naturvårdsföreningar i Sörmland har medverkat med ekonomiska bidrag till resor och andra omkostnader under de år vi har arbetat med att försöka förankra projektet.

Och vi får inte kasta in handduken. Det är fortfarande viktigt och värdefullt att på årsbasis följa upp lommens häckningsresultat. Också med "low-tech"-initiativ, som att flera personer engageras för att under en begränsad tid under t.ex. morgon eller kväll följa lommarnas flygningar mellan olika sjöar, kan vi öka vår kunskap och förståelse om hur fåglarna uppträder i landskapet. Det initiativ som FSO tog sensommaren 2016 tjänar till efterföljd (se höstnumret av LOM-Hört 2016, nr 45).

Leif Carlsson och Mats Eriksson

Äldsta smålomsbilden? – hällristningarna vid Nämforsen

Smålom bland älgar, ett skepp och ett mera obestämd avlångt djur på en av ristningarna vid Nämforsen i Ångermanland.

Foto: Mats Eriksson

Hällristningarna vid Nämforsen i Ångermanland är väl värda ett besök. Ristningarna är mest kända för sina älgar, men här finns även avbildningar av lax och några olika fåglar. Så man kan göra en liten fågelexkursion i området. Bland annat finns figurer som kan tolkas svanar och gäss (rimligtvis sångsvan resp. sädgås) samt tranor. Vidare, den arctypiska smålomssiluett med uppåtriktad näbb som syns något till vänster om mitten på bilden.

Att just motiven med vilda djur dominerar visar att ristningarna tillhör den äldre generation av hällristningar i Norden som antyder en kultur där jakt av vilda djur spelar en avgörande roll. De äldsta figurerna bedöms vara ungefär 6000 år gamla. Kanske visar ristningen den äldsta kända avbildningen av en lom?

Men ristningarna vid Nämforsen har ristats under en lång tid, och de är unika också genom att det finns enstaka motiv som vagnar och jordbruksredskap som antyder jordbrukskultur och som man kopplar till den betydligt yngre tradition där bland annat ristningarna i Tanum i norra Bohuslän hör hemma.

Att smålommen finns med visar med all tydlighet att arten haft stor betydelse i människornas föreställningsvärld. Lommarna har ju långt fram i tiden spelat en stor roll i myter och folktror. Eftersom de behärskar vattnet och vad som är under vattenytan, liksom luftrummet ovanför, finns på flera håll i lommarnas utbredningsområde tankar om att de kommunicerar mellan olika världar. Och den lätesrepertoar som alla lomarterna uppvisar gör ju sitt till.

Mer information om hållristningarna vid Nämforsen finns på <http://www.lansstyrelsen.se/Vasternorrland/SiteCollectionDocuments/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/ärkeologi-och-fornlamningar/fornv%C3%A5rdsobjekt/Na%CC%88mforsen.pdf>.

Mats Eriksson

Hotbild och hemligheter – Lomsäsongen 2017

I mitt spaningsområde på Sydsvenska höglandet såg 2017 ut till att bli ett någorlunda gott "lom-år". Paren anlände tidigt och flera började ruva. Bekymret var de låga vattennivåerna. Efter att regnfattigt år var de under det normala. Och torkan fortsatte. Det påverkade mina lommars häckning. Några verkade avstå och andra övergav sina bon innan kläckning.

Men ett par lyckades. Från stranden av Långanässjön hade jag observerat boet. Sen kom vackert väder, stugfolket flyttade ut och båtar kom i sjön. Jag såg ungdomar i båtar ro ut till lomholmen och bli liggande nära boet, trots högljudda skrik och vingslag av "lomfar".

"Nu bli det inget" tänkte jag, då jag lite senare såg paret ute på vattnet. Ett par veckor senare hade samma par ändå en unge. Ruvningen hade återupptagits och lyckats. Det var då en stugägare kontaktade mig och sade: "Fiskmåsarna attackerar lommarna. Vill de ta ungen?" "Nej" svarade jag, "det är fisken som föräldrarna skall mata ungen med de vill ha. Det har jag sett ett par tärnor göra tidigare".

Vid mitt nästa besök var ungen borta och hittades inte mera. Antagligen blev den utan mat och svalt ihjäl. Var det samma orsak som i fjol sommar resulterade i att de två paren med tre ungar tillsammans bara hade en unge i augusti? Jag antar det, och därför frågar jag:

"Är det fler lomspanare som har observerat detta?" För mig är det en ny hotbild.

Sommaren gick. Jag cyklade regelbundet omkring till mina 18 sjöar plus två gölar och spanade. Torkan höll i sig.

En julidag satt jag på en brygga i Älgultasjön och glodde. De sista par åren var det "lomtomt" här. Efter en stund dök en lom upp bland näckrosbladen, sen en till och till sist något brunt som låg och flöt. Det visade sig vara en unge, storlek II. Vart kom den ifrån? Jag hade ju varit vid häckningsplatsen flera gånger utan att se något. Den ungen följde jag upp till den blev en IV:a.

Ute på ett stort militärområde bevakar jag tre sjöar. I två av dem huserar ett par storlom. Holmserydssjön är en av dem, och där kläckte en unge som jag under några minuter lyckades få se. När jag skulle följa upp den var vägarna ditut stängda på grund av skjutövningar. Då cyklade jag till Elmehultasjön, som ligger nära. Här har det endast kläckts en avkomma under hela min obs.-tid. Jag ströspanar över sjön när jag har vägarna förbi. Denna dag makade jag ner till min utkikspost, tog ett dopp, fikade och letade kantareller utmed sjökanten. Då och då spanade jag. Så händer något därute. En mycket ljus lom visar sig. Den försöker lyfta men klarar det inte. Sen kommer först en, sen en till och matar den ljusa. Alltså är det en unge, en IV:a. En till som jag har missat.

Ett stycke in i augusti cyklade jag åter till Holmseryd för att konstatera att ungen hade uppnått storlek IV. Det hade den, och glad i hågen fortsatte jag till Gyesjön. För ett par år sedan förlorade paret här sin två små ungar, och sedan har det inte förekommit någon häckning. Detta år har blott en lom visat sig. Det är kräftfisketider och ute i viken guppar tre föremål. Kräftburar? Nej, det är tre storlommor varav den ena är en stor unge, nr 4! Hur

många gånger har jag inte suttit här och glott utan att se något? Nu har jag fyra stora ungar och fler skall det bli.

Åter till Långanässjön, för här häckar två par. Som jag tidigare berättat förlorade det ena paret sin unge. Det andra paret hade jag inte kollat så noga, då det såg ut som de inte häckade. Så står jag där på min utkikspost en dag i augusti och får se en stor unge inne i vassen. Snart kommer först den ena och sen den andra av föräldrarna och matar sin unge, en storlek IV. Och det är inte den försvunna, då jag tidigare har observerat det andra paret i sitt revir.

Nu har jag spanat storlom i dessa sjöar sedan 1995, men inte någon gång tidigare har mina fåglar bettet sig så hemlighetsfullt och hållit sin avkomma så väl gömda för min kikarblick som den gångna sommaren 2017.

Lommagumman

Karen Lund

Projekt LOM:s ledningsgrupp

- Sammanställande och kontaktperson: Mats Eriksson, Tommeredsvägen 23, 437 92 Lindome; tel. 031-94 87 91, 070-609 94 33, eriksson.tommered@telia.com
- Kontaktperson för SOF-BirdLife: Lotta Berg, tel. 0708-81 28 14, lottacberg@yahoo.com
- Henrick Blank, tel. 070-304 10 11, henrick.blank@yahoo.se
- Leif Carlsson, tel. 016-51 41 81, 070-241 29 32, mihack11@gmail.com
- Börje Dahlén, tel. 0280-101 90, 070-22 66 331, borje.dahlen@tela.com
- Peter Lindberg, tel. 031-773 36 42, 070-209 23 15, peter.lindberg@bioenv.gu.se
- Uno Skog, tel. 023-100 48, uno.skog@gmail.com

LOM-hört med e-post

Vårt nyhetsbrev LOM-Hört skickas numera enbart som en pdf-fil med e-post till de som har uppgett en e-postadress, och som inte har uppgett något annat önskemål. Bakgrunden är både ekonomisk och tidsmässig. Kostnader för tryckning och utskick ökar i en takt som vi inte kan följa, om vi inte ska tvingas höja årsavgiften.

→ Om du ändå föredrar att få LOM-Hört i pappersformat i fortsättningen, kontakta Mats Eriksson, Tommeredsvägen 23, 437 92 Lindome, tel. 031-94 87 91, mobil 070-609 94 33, e-post eriksson.tommered@telia.com.

Bilder och bidrag till LOM-Hört

Några få personer i ledningen för Projekt LOM står för huvuddelen av materialet i LOM-Hört. Vi ser gärna fler bidrag i form av bilder och texter om dina upplevelser. Eller du har kanske synpunkter i övrigt på hur vi arbetar inom Projekt LOM?

Skicka dina bidrag till LOM-Hörts redaktör, Kristina Eriksson, kristina.tommered@gmail.com, eller till Kristina Eriksson, Tommeredsvägen 23, 437 92 Lindome

Bilderna sänder du som egen fil och de ska vara högupplösta (2000 px längsta sida och 300 dpi räcker bra).

Deadline för vårnumret är den 15 januari 2018

Korten med akvareller av storlom och smålom har målats av Stefan Gustafsson, ornitolog, konstnär och fotograf med ateljé i Örebro, <http://www.stefan-gustafsson.se/index.html>.
Akvareller såväl som vykort finns till försäljning, <http://www.stefan-gustafsson.se/forsaljning.html>.